

سودمندی آموزش مهارت اجتماعی

• محمد دمیرچی لو

• عوامل تعیین کننده مهارت‌های اجتماعی

عوامل تعیین کننده مهارت‌های اجتماعی را می‌توان اساساً شامل دو دسته شناختی و رفتاری دانست. منظور از عوامل شناختی مهارت‌های مربوط به حل مسأله و قدرت استنباط است که

حل مسأله، مستلزم برخورد با مسأله، تشخیص مسأله، و توجه به راه حلهاهی متفاوت و انتخاب یکی از این راه حلهاه، و ارزیابی از نتیجه کار است. هرچه داشتن آموزنده‌ی بودن به این مقتضیات پاسخ مثبت بددهد قدرت «شاستگی اجتماعی» او بهتر خواهد شد. حوزه قدرت استنباط به دریافت از افراد به صورت اشیا، آگاهی از مقصود دیگران وقف و آگاهی نسبت به مقصود خود، آگاهی از خصوصیات ثابت و قابل پیش‌بینی دیگران وقف برانگیزه‌های نا‌آگاهانه است.

دسته عوامل رفتاری عبارتند از: اخذ الگوهای مطلوب و گاربرد آنان در رفتارهای اجتماعی. اهداف آموزش مهارت‌های اجتماعی به دلیل پیچیدگی جریان اجتماعی شدن و عوامل گوناگون مؤثر بر آن باید با جامیعت و برآسان یافته‌های دانش علوم تربیتی و جامعه شناسی تعلیم و تربیت، در مدارس صورت پذیرد تا به شکوفایی ظرفیتها و رشد توانیانها و رفتار و

شخصیت فرد و حسن تفاهم اجتماعی به سعادت نسبی دست بیاند این اهداف توسعه محققان گوناگون در سطح کودکان دبستانی و نوجوانان دبیرستانی و حتی دانشجویان برنامه‌ریزی شده است و اگرچه پرورش مهارت‌های اجتماعی سالهای اولیه رشد خود را می‌گذراند ولی همین دوران کوتاه ترجمان ضرورت انکار ناپذیر آنان یکی از اهداف سهم

فرهنگ اجتماعی و آموزش آن به ویژه هنگامی که آن را از زاویه توسعه ویشرفت فردی و اجتماعی می‌نگیریم از عناصر اصلی شکل گیری تمدن درخشان مسلمانان بوده و در روند اجتماعی کردن فرد آموزش باقته می‌توانست با انتخاب وارائه رفتار مناسب در زمان و وضعیت معین از خنثی شدن و هدر رفتن نیروها جلوگیری به عمل آورد. و بدینگونه پیشرفت و توسعه جامعه از سرعت کافی برخوردار شد و بدین لحظه ما کلمه اخلاق، آداب اجتماعی، تربیت اخلاقی را در این فرهنگ بسیار مشاهده می‌کنیم. طرد یا نادیده گرفتن نوجوان در حقیقت نتیجه تاثیر ویژگیهای اخلاقی و موقبهای مختلف نهفته در متن آموزش و شایستگی‌های اجتماعی شخص نوجوان فرار می‌گیرد و نوجوانانی که رفتار اجتماعی منفی می‌باشند پس از گذشت مدتی حتی تا دوران بزرگسالی از جلب توجه دیگران ناتوان می‌هایند.

اجتماعی شدن وارائه رفتار مناسب، یک سیستم دو جانبه ارتباطی، میان فرد و جامعه است به همین جهت هم تأثیرات فرهنگی و هم الگوهای رشدی فرد بطور همزمان مدنظر فرار داده می‌شود و به همین دلیل آموزش مهارت‌های اجتماعی را نمی‌توان از زمینه‌هایی که رفتار در آن واقع می‌شود یعنی مدرسه جدا کرد. با توجه به این واقعیت است که ما در آموزش این مهارت‌ها

تعلیم و تربیت است. مدرسه به عنوان سومین نهاد سنتی برای اجتماعی کردن نوجوانان محسوب می‌شود و چون درک اساسی و نگرش نوجوانان ناپایدار، سریع التغیر و کمتر قابل پیش‌بینی است، نیازمند آموزش مهارت‌های اجتماعی هستند. از طرفی پدران و مادران از مدرسه انتظار دارند که داشتن آموزان در مدرسه مهارت‌های اجتماعی لازم بیاموزند و از سوی انتظار مدرسه از داشتن آموزن این است که با شایستگیها قدم به محیط آموزشی گذارد و با رفتار منطقی، خود را در آن نظام ثبت کند و از سوی دیگر تلویزیون جای خالی آموزش مهارت‌های اجتماعی با استفاده از تکنولوژی «رنگ و تصویر و سرعت»، را برمی‌نماید. و چون این رسانه با شیوه‌های نیرومندی خود بر مردم نفوذ دارد، با کارکرد نظام آموزشی به تعارض بر می‌خیزد و با عواطف، سرگرمی، ارضای لحظه‌ای و جاذبه‌های مصرفي بر مدرسه که بر فرآیندی شناختی و نیز بر کار و رضایت خاطر و بر هنگام تاکید دارد ارجحیت می‌باشد. آیا مدرسه باید در مقابل این هجوم عقب‌نشینی کند؟ پاسخ این سوال منفی است زیرا مدرسه هنوز می‌تواند از ارتباط نزدیک انسانی و غیرقابل اجتناب بین معلم و شاگرد استفاده نموده و این مهارت‌ها را به داشتن آموزان بیاموزد.

• فهرست مهارت‌های اجتماعی نوجوانان

- مقابله با برآشوندگی
- تحمل بی توجهی دیگران
- حمایت کردن از دوستان
- واکنش در برابر تشوق دیگران
- واکنش در برابر شکست
- مواجهه با تناقض‌گویی
- تحمل نهمت
- آماده شدن برای یک مکالمه دشوار
- تحمل فشار گروه

گروه ۶ - مهارت‌های برنامه‌ریزی

- تصمیم‌گیری برای انجام کار
- پیدا کردن عامل ایجاد مشکل
- هدف داشتن
- تصمیم‌گیری براساس نوانینهای شخصی
- جمع آوری اطلاعات
- ردیف کردن مشکلات بر بنای اهمیت آنها
- تصمیم‌گیری
- تمرکز داشتن در کار

فهرست مهارت‌های اجتماعی دیگری که گسترده سنی و سیستمی را در بر می‌گیرد به جهار دسته عده رفتارهای محبط، رفتارهای میان فردی، رفتارهای مربوط به خود و رفتارها در محیط کار تقسیم می‌شوند.

• رفتار در محیط آموزشی

مراقبت از محیط

- ریختن زباله در ظرف مخصوص
- آب خوردن از شیر آب به طریق درست
- تمیز کردن کامل زمین بعد از شکستن یا ریختن پیشی
- بهره‌گیری صحیح از وسائل و تجهیزات کلاس
- بهره‌گیری صحیح از تجهیزات محل بازی

مواجهه با موارد اضطراری

- اطاعت از مقررات موارد اضطراری
- مطلع ساختن معلم از وضع اضطراری
- تشخیص موقعیت‌های اضطراری یا خاصی که باید معلم را مطلع ساخت

رفتار هنگام صرف ناهار

- به کاربردن وسائل غذاخوری به طرز صحیح
- خوردن غذا فقط از بثقالب خود
- تصمیم‌گیری مناسب برای غذای اضافه

گروه ۱ - مهارت‌های اجتماعی آغازین

- گوش کردن
- شروع گفت و شنود
- گفت و شنود
- مزوّل کردن
- تشکر کردن
- خود را معرفی کردن
- دیگری را معرفی کردن
- ادای احترام کردن

گروه ۲ - مهارت‌های اجتماعی پیشرفته

- تقاضای همکاری کردن
- به گروه پیوستن
- ارائه دستورالعمل
- مقدرت خواستن
- دیگران را مُحبّب کردن

گروه ۳ - مهارت‌های مربوط به احساس

- آگاهی از احساس خود
- بیان کردن احساس
- درک احساس دیگران
- تحمل خشم دیگری
- بیان کردن عواطف
- از عهده مقابله با ترس برآمدهنده می‌شود (کوزرواپسلی).
- تشویق خود

گروه ۴ - مهارت‌های جایگزین برای پرشاخنگری

- اجازه گرفتن
- شریک شدن
- کمک به دیگران
- مذاکره کردن
- خوبیشن داری
- پافشاری بر حقوق خود
- واکنش در برابر آزار
- پرهیز از آزار رساندن به دیگران
- دوری جستن از نزاع

گروه ۵ - مهارت‌های مربوط به مواجهه با فشار

- ابراز شکایت
- پاسخ به شکایت
- داشتن روح ورزشکاری بعد از بازی

• تعریف رفتارهای مورد آموزش

توانایی ایجاد ارتباط مقابله با دیگران رزینه اجتماعی خاص به طریقی که در عرض جامعه قابل قبول و ارزشمند و در عین حال برای شخص سودمند باشد مهارت‌های اجتماعی خوانده می‌شود (کوزرواپسلی).

مهارت‌های اجتماعی به رفتارهای آموخته شده و مقبول جامعه اخلاقی می‌شود رفتارهایی که شخص می‌تواند با دیگران به نحوی ارتباط مقابله برقرار کند که به بروز پاسخهای مشت و پرهیز از پاسخهای هنفی بینجامد.

(مورگان ۱۹۸۰) مهارت‌های اجتماعی شامل دو بعد است «اجزاء مهارت» و «فرآیندهای مهارت»؛ اجزاء مهارت را عناصر واحدی نظیر نگاه، تکان دادن سر، سلام، خدا حافظی، و فرآیندهای مهارت به تووانایی فرد در ایجاد رفتار ماهرانه براساس قواعد و اهداف مربوط و در پاسخ به باز خورد اجتماعی اشاره دارد.

(تزاور ۱۹۸۰)

مفهوم مهارت‌های اجتماعی از دید رفتاری بر این اصل استوار است که «مبنا رفتار شایسته اجتماعی» را مهارت‌های قابل تشخیص و خاص تشکیل می‌دهند.

(هایس ۱۹۸۰)

*** اختلال رفتار اجتماعی در سینن نوجوانی و جوانی به شکل پرخاشگری، انزوا، گوشه گیری و ناپاختگی جلوه می کند که در حقیقت هر سه شکل اختلال، حاکی از عدم یادگیری مهارت‌های اجتماعی است.**

رفتار اخلاقی

- تشخیص درست از نادرست
- پاسخ صادقانه به سوالی که درباره عمل خلاف احتمالی می شود
- درک پایام های رفتاری که با عمل خلاف توانست
- اجتناب از انجام کاری نادرست که از سوی همسال توصیه می شود

بیان احساسات

- توصیف احساسات با حالات شخصی با الفاظ درک و شناسایی حالات روسی دیگران

نظر مثبت نسبت به خود

- تشکر کردن در مقابل اظهار صمیمیت با تحسین دیگران
- تعاملی به عرضه کار خود
- پاسخ به سوالهایی که در بیله شخص می شود با بیان مشتبه
- گرویش مثبت نسبت به کار تازه‌ای که شخص بر عهد می گیرد

بازی غیررسمی

- تقاضای از دانش آموز دیگر در مورد بازی در حیاط مدرسه
- تقاضا برای ملحق شدن به بازی در حال اجرا
- شریک شدن در استفاده از اسیاب بازی و وسائل دیگر در بازی
- تسلیم شدن به خواسته‌های منطقی گروه در بازی
- پیشنهاد کردن یک نوع بازی به گروه

وسائل خود و دیگران

- تفاوت قابل شدن میان وسائل خود و وسائل دیگران
- امانت دادن وسائل خود به دیگران هنگام نیاز
- استفاده کردن از وسائل دیگران و بازگردانیدن آنها بدون نقص و عیوب

- دست دادن و احوالپرسی رسمی در پاسخ به معرفی
- معرفی کردن خود به دیگری
- معرفی کردن دو فرد به یکدیگر
- آغاز کردن گفتگو با همسالان در یک موقعیت غیررسمی

بازی سازمان یافته

- اجرای مقررات هنگام بازی
- رعایت ترتیب در بازی

- تلاش کردن در حد توان در بازی و قابضی

- قبول شکست و تبریک گفتن به برندۀ در بازی رقابتی

نظر مثبت داشتن به دیگران

- اظهار نظر مثبت درباره خصوصیات و نحوه کار دیگران

- اظهار صمیمیت نسبت به دیگری
- تحمل افرادی که خصوصیاتشان با خصوصیات شخص تفاوت دارد

کمک به دیگران

- کمک به معلم در صورت لزوم

- کمک به همسال در صورت لزوم

- راهنمایی کردن همسال

- کمک خواستن از معلم

- کمک خواستن از همکلاسی

- دفاع کردن از همسال گرفتار

- همدردی کردن با همسال هنگام بروز مشکلات

گفت و شنود با دیگران

- توجه به صحبت شخص هنگام گفتگو

- گفتگو با دیگران بالحن مناسب موقعیت

- منتظر مکث گوینده شدن قبل از شروع صحبت مقابله

- اظهار نظر بجا هنگام گفتگو با همسالان

- اظهار نظر بجا هنگام گفتگو با بزرگسالان

- نادیده گرفتن قطع کلام خود توسط دیگران در گفتگو

رفتار مربوط به خود

- مطلع ساختن معلم از چیزی که شخص ریخته یا شکسته است

- عذرخواهی کردن در زمانی که عملی به آسیب یا

- تعدی نسبت به دیگری منجر شود

- پذیرش پیامدهای به حق یک عمل خلاف

رفتار با دیگران

- پذیرفتن مقررات

- اجابت خواسته بزرگسالی که در موردی، صاحب اختیار است

- اجابت خواسته همسالی که در موردی، صاحب اختیار است

- شناختن و اجرا کردن مقررات کلاس

- اطاعت از مقررات کلاس در نبودن معلم

- اعتراض نسبت به مقرراتی که عادلانه نباشد

مواججه با تعارض

- پاسخ به آزار یا اهانت دیگران با نادیده ایگاشتن

- یا تغیر موضوع

- پاسخ به ضربه جسمانی با ترک محل یا تقاضای کمک

- دور شدن از همسال هنگام خشم برای اجتناب از درگیری

- ابراز خشم با کلام دور از پرخاشگاری با عمل جسمانی یا کلمات پرخاشگرانه

- برخورد سازنده با انتقاد یا مجازاتی که نابجا بوده

- پرخاشگری به اندازه و بموقع

جلب توجه دیگران

- جلب توجه معلم در کلاس با بلند کردن دست

- آرام نشستن و صحبت نکردن قبل از ادای مطلبی با صدای بلند

طریقه رفت و آمد در محیط

- راه رفتن می صدا و با سرعت معقول در سالن

- وارد کلاس شدن و در جای خود نشستن بدین ایجاد سر و صدا با وسائل یا ایجاد مزاحمت برای دیگران

- صاف بستن و با صاف حرکت کردن

- رعایت مقررات ایمنی هنگام عبور از خیابان

- استفاده از کلمات مؤذانه مثل لطفاً، مشکرم

- نزدیک شدن به معلم برای کمک، توضیح یا درس گرفتن در موقعیت مناسب

- جلب توجه همسال به شیوه‌های مناسب

- تقاضای کمک از همسال

احترام به دیگران

- نگاه به چشم دیگران هنگام مسلم

- معرفی کردن خود اگر سوال شود

- لبخند زدن هنگام برخورد با دوست یا آشنا

- سلام به بزرگسالان و همسالان همراه ذکر نام آنها

- قبول کردن عقایدی که در گروه مطرح می شود و با عقاید فرد تفاوت دارد
- آغاز کردن یا کمک به مرحله اجرایی یک فعالیت گروهی

کار مستقل

- نلاش برای حل یک مسئله آموزشی قبل از کمک گرفتن از دیگران
- یافتن راهی برای استفاده کامل از وقت، ضمن انتظار برای کمک معلم
- یافتن شیوه های مورد قبول برای بهره گیری از وقت آزاد بعد از اتمام کار

انجام وظیفه

- راست و مستقیم نشستن بنا به خواست معلم
- انجام دادن تکلیف درسی بدون ایجاد سرو صدا
- کار کردن بی وقه در طول مدت مقرر

- ابراز عقیده، حتی مغایر عقیده دیگران دربحث کلاسی
- ذکر دلیل برای عقایدی که دربحث گروهی ابراز می شود

انجام دادن وظیفه

- انجام دادن تکالیف درسی طی زمان مقرر
- ادامه دادن تکالیف دشوار تا به انجام رسانیدن آن
- انجام دادن و آوردن تکالیف خانه به مدرسه

*** رفتار شخص و نظام ارزشی او تفکیک ناپذیر تلقی می شوند و از این رو هدف ازآموزش مهارت های اجتماعی آن است که نوجوان را در کسب ارزشها و بکار بردن این ارزشها در رفتار پاری دهد.**

- اجازه گرفتن هنگام استفاده از وسائل دیگران

رفتار مسئولانه

- حضور منظم در کلاس
- رسیدن به موقع به مدرسه
- آویزان کردن لباس در محل مخصوص
- مرتب نگهداشت میز
- مرابت از لوازم شخصی
- رسانیدن پیامها به معلم
- آوردن لوازم مورد نیاز به مدرسه

مراقبت از خود

- استفاده صحیح از وسائل دستشوی
 - پوشیدن لباس بدون کمک دیگران
 - تمیز نگهداشت دست و صورت
- رفتار مربوط به کار (سوال کردن و پاسخ دادن)**

- پاسخ دادن یا سعی برای پاسخ به سوال معلم
- اعتراف به ندانستن پاسخ سوال در موقع خود
- داوطلب شدن برای پاسخ به سوال معلم
- طرح سوال متناسب با اطلاعات مورد نیاز

رفتار در کلاس

- نگاه کردن به معلم هنگام ارائه درس
- نمایش یک برنامه سمعی و بصری درآرایش و سکوت
- گوش دادن به شخصی که برای کلاس صحبت می کند

بحث کلاسی

- استفاده از آهنگ صدای متناسب با موقعیت بحث کلاسی
- اظهار نظر کردن بجا ضمیم بحث کلاسی
- شرکت در جلسه بحثی که به ابتکار معلم در کلاس تشکیل می شود
- آوردن وسائل مناسب با بحث به کلاس

* نوجوانانی که رفتار اجتماعی منفی می‌باشد پس از گذشت مدتی حتی تا دوران بزرگسالی از جلب توجه دیگران ناتوان می‌مانند.

- اعتنا نکردن به مزاحمهای همسایه هنگام انجام یک تکلیف درسی
- بحث با همسایه درباره موضوع درسی در زمان مناسب
- تغییر دادن نوع فعالیت بنا به دستور معلم

انجام کار در برابر دیگران

- شرکت در فعالیت اینفای نقش

- خواندن با صدای بلند در میان یک گروه کوچک
- خواندن با صدای بلند در مقابل یک گروه بزرگ مرکب از دانش آموز کلاس
- ارائه گزارش در مقابل یک گروه کوچک
- ارائه گزارش در مقابل گروه بزرگ (سامان دانش آموز)

کیفیت کار

- ارائه تکلیف در کاغذ تمیز

- پذیرفتن اصلاحاتی که در تکلیف اعمال شده است

- سعی در بهبود کار با استفاده از اصلاحات معلم

- مرور کردن تکلیف برای کنترل غلطها

• مهارت‌های شناختی

مهارت‌های شناختی عبارتند از «ادراک اجتماعی»، «حل مسئله»، «خودآموزی»، «

«بازسازی شناختی» و «خودآزمایی»

ادراک اجتماعی: یعنی درک پارامترهای موقعیت و تغییر دادن رفتار مطابق با عکس العمل دیگران

حل مسئله: آشنایی کلی و توانایی تشخیص وجود مسئله، و تعیین کردن ونظم دادن به

مسئله، مشخص کردن مسائل متعدد موجود در یک موقعیت و اندیشهیدن به راه حلها دیگر، و تضمیم گیری و ارزیابی و بافتن مسیری برای اقدام، و اقدام مجدد برای حل آن در صورت موثر نبودن راه حل.

خودآموزی: آموزش اجرا و با عدم اجرای رفتارهای ارادی توأم با حرکت تحت کنترل کلامی تحت تأثیر دیگران.

بازسازی شناختی: کمک به نوجوانان در شناخت احساسات و مبارزه با افکار غیر منطقی و مبارزه با احساس خفارت و کمک به واقع بینی نوجوانان و آموختن نحوه تفکر منطقی

خودآزمایی: یعنی نظارت بر خود شامل روش بازیگری خود، ارزیابی خود، تشویق خود از نوانانی، و تغییر رفتار و گزارش آن به دیگران.

آموزش مهارت‌های شناختی در بین تین مقطع تحصیلی با مهارت‌های شناختی و تعیین هویت دیگران آغاز می‌شود و هدف نهایی آن یادگیری راههای مناسب و قابل قبول و نحوه ابراز هر نوع احساس در هر وضعيت است به عبارت دیگر رشد عاطفی از گویی شناختی پیروی می‌کند و از طریق «اجرای مفرادات و ضوابط موجود محیط» و در مرحله نهایی در خط اطاعت از یک نظام ارزشی مشخص فرار می‌گیرد. رفتار شخص و نظام ارزشی اوتفکیک نایابنده تلقی می‌شوند و از این رو هدف از آموزش مهارت‌های اجتماعی آن است که نوجوان را در کسب ارزشها و بکار بردن این ارزشها در رفتاری ای دهد.

• روش‌های آموزش مهارت‌های اجتماعی

الف: روش ارائه الگوی تصویری (روش سمعی بصری): برای آموزش نحوه درک دقیق موقعیت اجتماعی به نوجوانان فیلم با فیلم استریپ، اینیشن، کاست ضبط شده، با صحنه‌های بر تحرک و آشکار بعد از نمایش فیلم با پخش صدا، مربی یکباره با شاگردان موضوع فیلم را مرور می‌کنند تا زینه عاطفی و شناختی مشخص شده و در نمایش مجدد فیلم در فواصلی متوقف می‌شود تا شاگران اعمال بازیگران را پیش بینی کنند، پیش بینی ها نادرست مورد بحث فرار می‌گیرد.

ب - روش پاسخ نقلیه‌ی (روش مباحثه‌ای): مهارت‌های اجتماعی دسته‌بندی می‌گردد و هر کدام طبق روش سازمان یافته‌ای تدریس می‌شوند و از «دستورالعمل»، «الگوسازی»، و «تمرین» تشکیل شده است.

ج - روش بازخورد برای درک صحت پاسخ (روش اینفای نقش): در این روش شرکت کنندگان در شناخت و درک دیگران در طی اینفای نقش در یک واقعه مصنوعی تجربه‌های می‌اندوزند و روز به روز حالت خود محوری آنان روبه نقصان می‌رود.

د - روش ایجاد فرصلت برای تمرین و حل مسئله (روش تکمیل رفتار): یک رفتار را بطور ناقص طرح می‌کند و از شرکت کننده می‌خواهد آنرا تکمیل کند و یا رفتاری را که دچار اختلال گشته نشان داده و از شرکت کنندگان می‌خواهد آنرا با همدلی برای فرد مبتلا به رفتار حل کنند.

ه - روش گزینش رفتاری: در این روش فهرستی از موقعیت‌های رفتار که ممکن است برای دانش آموز پیش باید تهیه و طیفی از جوابها را تهیه کرده و برای هر کدام نمره‌ای در نظر می‌گیرند و پس از انجام آن مربی در مورد الگوی مناسب توضیح می‌دهد.

و - روش خودآموزی: از طریق طرح دو الگوی متضاد رفتاری و بیان و بیزگی های آن تا دانش آموز بتواند الگوی مناسب را اختیار کند و پس از تداوم این الگوها مهارت لازم کسب کند.

افتباش از:

آموزش مهارت‌های اجتماعی به کودکان،
جي. کارفلج - جي. اف. میلان،
ترجمه محمد حسین نظری نژاد،